

УДК 37.035.6

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-1\(214\)-81-85](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-1(214)-81-85)**Перевознюк Вікторія Вадимівна,**

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри лінгводидактики та журналістики,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського, Україна

Viktoriia Perevozniuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department
of Linguodidactics and Journalism,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine

E-mail: viktoriaperevozniuk@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9225-3459>

ІНТЕГРОВАНІЙ УРОК «ГІДРОНИМИ РІДНОГО КРАЮ» В КОНТЕКСТІ PLACE-BASED EDUCATION

A Осмислюється досвід проведення інтегрованого уроку з української мови, української літератури, історії та географії на тему «Гідроніми рідного краю». Урок побудований на концептуальних засадах педагогіки місця (Place-based Education або скорочено PBE), педагогічного підходу, який актуалізує зв'язки між процесом навчання та територіальною громадою, до якої належать учителі та учні. Тематика уроку стосується гідронімів рідного краю. Виконуючи завдання, що стосуються назв річок Полтавщини, учні отримують знання з української мови (гідронім як різновид ономастичної лексики, етимологічні, граматичні особливості гідронімів), української літератури (використання гідронімів у творах класиків і сучасних кременчуцьких літераторів), історії (гідроніми як історичні пам'ятки), географії рідного краю. Інтегрований урок має на меті формування мовно-літературної, громадянської (національно-патріотичне виховання) та екологічної компетентностей.

Ключові слова: педагогічний підхід Place-based Education; інтегрований урок; гідронім; мовно-літературна компетентність; громадянська компетентність; екологічна компетентність

INTEGRATED LESSON "HYDRONYMS OF THE NATIVE LAND" IN THE CONTEXT OF PLACE-BASED EDUCATION

S This article discusses the experience of conducting an integrated lesson on Ukrainian language, Ukrainian literature, history, and geography on the topic "Hydronyms of the native land". The lesson is built on the conceptual foundations of place-based education (PBE), a pedagogical approach that actualizes the connections between the learning process and the territorial community to which teachers and students belong. The relevance of this pedagogical approach for Ukraine significantly increases in the context of modern challenges related to the war. PBE increases students' interest in their small homeland. Under the conditions of such an approach to learning, the rule of "convergence of interests" comes into play: children study the environment that directly surrounds them. We consider the development of integrated lessons based on PBE principles to be an important practical task. The topic of the lesson concerns the hydronyms of the native region. By completing tasks related to the names of the rivers of the Poltava region, students gain knowledge of the Ukrainian language (hydronym as a type of onomastic vocabulary, etymological and grammatical features of hydronyms), Ukrainian literature (the use of hydronyms in the works of classics and modern Kremenchug writers), history (hydronyms as historical memories yatki), and the geography of the native land. The analysis of the achievement of the lesson goals proved the following: a high level of students' interest and activity; the content of the lesson and the techniques (analysis of a geographical map, viewing the slide show "Historical memory in the names of rivers", the test "Our rivers in artistic works", a conversation with the Kremenchuk poet I. Herasimenko) corresponded to the set goals. The integrated lesson aims to develop linguistic and literary, civic (national-patriotic education), and environmental competences.

Keywords: pedagogical approach Place-based Education; integrated lesson; hydronym; linguistic and literary competence; civic competence; environmental competence

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Реформування освітньої галузі України, зокрема, упровадження НУШ, яка втілює компетентнісний підхід, неможливе без ретельного вивчення зарубіжної педагогічної інноватики, до якої належить педагогіка місця (Place-based Education або скорочено PBE). Актуальність цього педагогічного підходу для України значно посилюється в контексті сучасних викликів, пов'язаних із російсько-українською війною. PBE підвищує інтерес учнів до малої батьківщини, в умовах такого підходу до навчання спрацьовує правило «наближення інтересів» – діти вивчають середовище, яке їх безпосередньо оточує. Важливим практичним завданням вважаємо розроблення інтегрованих уроків, побудованих за принципами PBE.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У сучасній зарубіжній педагогічній парадигмі педагогіки місця (PBE) приділяється особлива увага. Дослідники зосереджуються на різних аспектах педагогічного підходу: у розвідці С. Бімса (Beames) [10] простежується становлення PBE; колектив авторів на чолі з Г. Менніоном (Mannion) [14] акцентує його ефективність для посилення взаємодії школи і громади, а також налагодження міжгенераційних зв'язків; К. Хансен (Hansen) [11] осмислює потенціал PBE у процесі вивчення літератури, наголошуючи, що цей підхід дозволяє значно розширити критичне усвідомлення учнями своїх екологічних обов'язків [11]; Н. Перкінс (Perkins) разом із співавторами [15] узагальнює досвід використання принципів PBE при вивченні географії рідного краю.

Низка праць зарубіжних дослідників присвячена вивченню у школі топоніміки. Зокрема, Г. Ботолв, К. Оре і С. Вікстром (Botolv, Ore, Wikstrom) [12] акцентують значення цих знань для патріотичного виховання. Автори стверджують, що між місцем і топонімом існує тісний зв'язок, топоніми можуть відображати або породжувати відчуття індивідуальної та колективної ідентичності [12]. Г. Якобсен і Дж. Гранд'єн (Jakobsen, Grandjean) [13] визначають як окремий напрям географії культури й називають топоніми ландшафтно-історичним інструментом [13].

Актуальність вивчення топоніміки у різних освітніх ланках – від початкової до профільної освіти – підкреслюють О. Алексеєва [1], І. Волянчук [2], Н. Подлевська [6], Т. Торчинська

[7], О. Швайко [8], О. Шкрабуль і С. Дяченко [9]. І. Волянчук зазначає, що «при вивченні питань ономастики реалізується принцип персоналізації, тобто максимального залучення на уроках мови особистості дитини, її біографічного та мовленнєвого досвіду. Такі уроки розвивають спостережливість, допитливість школярів, зацікавлення своїм родоводом, історією рідного краю» [2, с. 110]. О. Швайко наполягає на тому, що «вивчення географічних назв як області, так і країни підвищує в учнів значний науковий інтерес, формує мовну компетентність» [8, с. 94]. О. Шкрабуль, С. Дяченко простежують роль топонімів в актуалізації історичних знань, адже цей різновид лексики розкриває особливості колишньої матеріальної й духовної культури населення [9]. На потенціалі топоніміки рідного краю в аспекті виховання екологічної свідомості наголошувалося у наших попередніх розвідках [5].

Важливими в аспекті нашого дослідження є праці, присвячені інтегрованим урокам, зокрема, студії А. Ключко [3] та І. Кучеренко [4]. А. Ключко наголошує, що головна відмінність між інтегрованим і традиційним уроком полягає в тому, що «предметом вивчення (аналізу) на інтегрованому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; своєрідна структура, методи і прийоми, що сприяють його організації й реалізації поставлених цілей» [3, с. 86]. І. Кучеренко зосереджується на інтеграції вивчення мови та літератури, зазначаючи, що «нині перед учителем-словесником стоїть нелегке завдання – не тільки забезпечити вивчення учнями лінгвістичної та літературної теорії, розвиток мовних, мовленнєвих, читацьких умінь, а й цілеспрямовано збагачувати інтелект школярів, задовольнити їхні естетичні потреби, розширювати знання про навколишній світ, історію, культуру» [4, с. 42].

Мета статті полягає в осмисленні досвіду проведення інтегрованого уроку з української мови, української літератури, історії та географії на тему «Гідроніми рідного краю» в контексті впровадження засадничих принципів педагогіки місця (PBE).

Викладення основного матеріалу. 2023 р. у процесі проходження навчальної практики майбутніх учителів української мови і літератури на базі Кременчуцькій гімназії № 1

Кременчуцької районної ради Кременчуцького району Полтавської області здобувачами освіти Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського за допомогою вчителів гімназії було проведено інтегрований урок з української мови, української літератури, історії та географії на тему «Гідроніми рідного краю» для учнів 8-го класу.

Урок розпочався з виведення на екран дефініції терміну «гідронім» з додатковою інформацією про те, які різновиди лексики ще входять до ономастики (антропоніми, топоніми тощо).

Після цього на екран було виведено мапу центральної України. Учні пропонувалося знайти на мапі річки, згадати, які з них вони бачили на власні очі. У процесі виконання завдання з'ясувалося, що знайомими для учнів річками рідного краю є Дніпро, Псьол, Сухий Кагамлик, Сула, Крива Руда.

Далі учням було продемонстровано слайд-шоу «Історична пам'ять у назвах річок», присвячене етимології назв річок: було подано історичні відомості про те, які народи й у який час населяли наші місця, як пам'ять про це зберігається у гідронімах. Зокрема, розказувалося про різні назви Дніпра (грецьке Борисфен, слов'янське Слаутич).

Після слайд-шоу вчитель зосередив увагу школярів на тому, як назви річок використовуються у художній літературі й запропонував для виконання тест «Наші ріки у художніх творах». Приклад завдання з тесту:

За якою річкою чути іржання коней у «Слові про Ігорів похід»:

- Дніпром;
- Доном;
- Сулою;
- Дністром?

Наступна частина уроку була присвячена бесіді із запрошеним кременчуцьким письменником І. Герасименком, автором поетичної збірки «Рапсодія Псла і Дніпра» (видана у Кременчуці 2021 р. видавництвом «Novabook»). Учні прослухали вірші про річки й обговорили актуальну для Кременчука проблему антропогенного і техногенного забруднення річок, яке порушує у своїх творах автор.

Для отримання зворотного зв'язку й коригування наступних занять після уроку учням було запропоновано самостійно скласти стислий

відгук, зазначивши, що найбільше їх зацікавило і які висновки вони зробили.

Результати дослідження. У процесі дослідження було проаналізовано інтегрований урок з української мови, української літератури, історії та географії на тему «Гідроніми рідного краю» для учнів 8-го класу.

Аналіз досягнення цілей уроку засвідчив: 1) високий рівень зацікавленості та активності учнів; 2) зміст уроку та використані прийоми (аналіз географічної мапи, перегляд слайд-шоу «Історична пам'ять у назвах річок», тест «Наші ріки у художніх творах», бесіда із поетом І. Герасименком і обговорення його збірки «Рапсодія Псла і Дніпра») відповідали поставленим цілям. Результати аналізу відгуків, складених учнями, наведено у табл. 1 (а і б):

Таблиця 1 (а)

Результати аналізу відгуків щодо інтегрованого уроку «Гідроніми рідного краю»

Найцікавіша частина уроку	Учасники, осіб, %
Слайд-шоу «Історична пам'ять у назвах річок»	9 (28%)
Тест «Наші ріки у художніх творах»	11 (34%)
Бесіда з кременчуцьким поетом І. Герасименком	12 (38%)
Разом	32 (100%)

Отже, найцікавішими для учнів виявилися тест і бесіда з представником письменницької спільноти.

Таблиця 1 (б)

Результати аналізу відгуків щодо інтегрованого уроку «Гідроніми рідного краю»

Висновки	Учасники, осіб, %
Історія нашого краю дуже давня	22 (69%)
Назви річок часто згадуються у літературі	27 (84%)
Треба берегти природу, не забруднювати річки	32 (100%)

Результат перебільшує 100%, адже учні у відгуках подавали здебільшого не один, а декілька висновків. Усі без винятку учні акцентували необхідність природозбереження, значний відсоток опитуваних зазначив, що набув нових знань про зв'язок гідронімів з історією та літературою.

Учні набули знань про гідроніми як різновид ономастичної лексики, актуалізували знання з історії та географії рідного краю, з української літератури. Урок сприяв формуванню мовно-літературної, громадянської (національно-патріотичне виховання) та екологічної компетентностей.

Висновки. Імплементация передового зарубіжного педагогічного досвіду, зокрема, впровадження концептуальних засад педагогіки місця в українську шкільну освіту відкриває широкі можливості для посилення національно-патріотичного виховання, формування активної громадянської позиції та екологічної свідомості. Проведення інтегрованих уроків, присвячених рідному краю, сприяє розвитку творчого мислення учнів, виховує увагу й повагу до середовища, в якому вони народилися і живуть.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробленні інтегрованих уроків з української мови, літератури та біології, присвячених вивченню флори рідного краю, української мови (вивчення антропонім) та історії «Мій родовід в іменах».

Список використаних джерел

1. Алексеева О. Б. Деякі аспекти вивчення топонімічних особливостей у курсі країнознавства Великобританії. *Записки з романо-германської філології*. 2015. Вип. 2 (35). DOI: 10.18524/2307-4604.2015.2(35).73077
2. Воляннюк І. Актуальність вивчення ономастики в школі. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 2. С. 109–111.
3. Ключко А. О. Інтегрований підхід як сучасна форма організації навчального процесу. *Science and Education a New Dimension*. 2013. Vol. 1. С. 85–87.
4. Кучеренко І. А. Інтеграція у вивченні української мови та літератури в новій українській школі. *Наукові записки науково-дослідної лабораторії «Проблеми підготовки студентів-філологів до країнознавчої роботи в школі»* : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми літературної освіти (пам'яті О. Р. Мазуркевича та П. К. Волинського)». Умань : АЛІМІ, 2018. С. 40–46.
5. Перевознюк В., Сошенко С. Формування екологічної компетентності на уроках літератури рідного краю. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 1 (45). С. 47–52.

6. Подлевська Н. Вивчення топонімів на уроках української мови старшокласниками у профільній школі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6 (2). С. 220–228.

7. Торчинська Т. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів засобами ономастики : монографія. Умань : ПП Жовтий, 2009. 232 с.

8. Швайко О. Д. Формування мовної компетентності при вивченні топонімів (на прикладі топонімів Житомирської області). *Методичний пошук* : викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. Житомир : Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Вип. 12, ч. I. С. 91–97.

9. Шкарбуль О. В., Дядченко С. О. Топоніміка рідного краю. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. 2016. Вип. 1 (12). С. 357–363.

10. Beames, S. Place-Based Education: A Reconnaissance of the Literature. *The Ontario journal of outdoor education*. 2015. Vol. 28(1). P. 27–30.

11. Hansen C. Shakespeare and Place-Based Learning. Published online by Cambridge University Press: 20 October 2023. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781009019620>

12. Botolv H., C.-E. Ore, Wikstrom S. Place Names and Identities. *Oslo Studies in Language*. 2012. Vol. 4 (2). P. 95–116. URL: https://www.researchgate.net/publication/277035189_Place_Names_and_Identities

13. Jakobsen G., Grandjean J. Teaching Place-Names and Landscape Elements in the daily life. *Actes del XXIV Congrès Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques*. 2011. Annex. Secció 8. URL: <https://doi.org/10.2436/15.8040.01.187>

14. Mannion G., Adey C., Lynch J. Intergenerational Place-based Education: where schools, communities and nature meet. *Scottish Centre for Intergenerational Practice*. 2010. URL: http://www.scotcip.org.uk/SCIP_publications.html

15. Perkins N. D., Hazelton E. L. G., Erickson J. L., Allan W. Place-Based Education and Geographic Information Systems: Enhancing the Spatial Awareness of Middle School Students in Maine. *Journal of Geography*. 2010. Vol. 109. P. 213–218. URL: <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:140601955>

References

1. Aleksyeyeva, O. B. (2015). Deyaki aspekty vyvchennya toponimichnykh osoblyvostey u kursy krayinoznavstva Velykobrytaniyi [Some aspects of the study of toponymic features in the course of country studies of Great Britain]. *Zapysky z romano-hermanskoji filolohiyi [Writings in Romance-Germanic Philology]*, 2 (35). DOI:10.18524/2307-4604.2015.2(35).73077 [in Ukrainian].
2. Volyanyuk, I. (2014). Aktualnist vyvchennya onomastyky v shkoli [The relevance of studying onomastics at school]. *Nova pedahohichna dumka [New pedagogical thought]*, 2, 109-111 [in Ukrainian].
3. Klochko, A. O. (2013). Intehrovanyi pidkhhid yak suchasna forma orhanizatsii navchalnoho protsesu [The integrated approach as a modern form of organization of the educational process]. *Science and Education a New Dimension*, 1, 85-87 [in Ukrainian].
4. Kucherenko, I. A. (2018). Intehratsiia u vyvchenni ukrainskoji movy ta literatury v novii ukrainskii shkoli [Integration in the study of Ukrainian language and literature

in the new Ukrainian school]. In *Naukovi zapysky naukovodoslidnoi laboratorii «Problemy pidhotovky studentiv-filolohiv do ukrainoznavchoi roboty v shkoli» [Scientific notes of the research laboratory "Problems of preparing philology students for Ukrainian studies work at school]: zb. nauk. prats za materialamy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni problemy literaturnoi osvity (pamiaty O. R. Mazurkevycha ta P. K. Volynskoho)»* (pp. 40-46). Uman: ALMI [in Ukrainian].

5. Perevozniuk, V., & Soshenko, S. (2023). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti na urokakh literatury ridnoho kraiu [Formation of environmental competence in the lessons of the native land literature]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka [Pedagogical Sciences: Theory and Practice]*, 1 (45), 47-52 [in Ukrainian].

6. Podlevska, N. (2013). Vyvchennia toponimiv na urokakh ukrainskoi movy starshoklasnykamy u profilnii shkoli [Study of toponyms in Ukrainian language lessons by high school students in a specialized school]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva [Current issues of linguistics and translation studies]*, 6 (2), 220-228 [in Ukrainian].

7. Torchynska, T. (2009). *Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti molodshykh shkolariv zasobamy onomastyky [Activation of cognitive activity of younger schoolchildren by means of onomastics]: monohrafiia*. Uman: PP Zhovtyi [in Ukrainian].

8. Shvaiko, O. D. (2014). Formuvannia movnoi kompetentnosti pry vyvchenni toponimiv (na prykladi toponimiv Zhytomyrskoi oblasti) [Formation of linguistic competence in the study of toponyms (on the example of toponyms of the Zhytomyr region)]. In *Metodychnyi poshuk: Vykladatsko-studentski naukovi roboty z pytan metodyky vykladannia movy i literatury [Methodological search: Teacher-student scientific works on the methodology of teaching language and literature]* (Is. 12, p. 1, pp. 91-97). Zhytomyr: Vyd-vo: ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

9. Shkarbul, O. V., & Diadchenko, S. O. (2016). Toponimika ridnoho kraiu [Toponymy of the native region]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti, nauksi ta vyrobnytstvi [Information technologies in education, science and production]*, 1 (12), 357-363 [in Ukrainian].

10. Beames, S. (2015). Place-Based Education: A Reconnaissance of the Literature. *The Ontario journal of outdoor education*, 28 (1), 27-30.

11. Hansen, C. (2023). Shakespeare and Place-Based Learning. *Published online by Cambridge University Press: 20 October 2023*. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781009019620>

12. Botolv, H., C.-E. Ore, & Wikström, S. (2012). *Place Names and Identities. Oslo Studies in Language*, 4 (2), 95-116. URL: https://www.researchgate.net/publication/277035189_Place_Names_and_Identities

13. Jakobsen, G., & Grandjean, J. (2011). Teaching Place-Names and Landscape Els noms en la vida quotidiana. *Actes del XXIV Congrès Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques*. Annex. Secció 8. DOI: <https://doi.org/10.2436/15.8040.01.187>

14. Mannion, G., Adey, C., & Lynch, J. (2010). Intergenerational Place-based Education: where schools, communities and nature meet. *Scottish Centre for Intergenerational Practice*. Retrieved from http://www.scotcip.org.uk/SCIP_publications.html.

15. Perkins, N. D., Hazelton, E. L. G., Erickson, J. L., & Allan, W. (2010). Place-Based Education and Geographic Information Systems: Enhancing the Spatial Awareness of Middle School Students in Maine. *Journal of Geography*, 109, 213-218. Retrieved from <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:140601955>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 10.01.2024